
ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ В ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

УДК 336.7

Тетяна Леонідівна КОВАЛЕНКО

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри обліку і економічного аналізу,
Первомайський політехнічний інститут
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
E mail: TVigovska@ukr.net

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ

Коваленко, Т. Л. Аналіз міжнародних систем гарантування вкладів [Текст] / Тетяна Леонідівна Коваленко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2015. – Том 22. – № 2. – С. 5-10. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Сьогодні вектор розвитку системи страхування вкладів повинен спрямовуватися на вирішення не лише короткострокових проблем, а й мати превентивний характер, у тому числі з урахуванням кращого зарубіжного досвіду. Тому дослідження зарубіжного досвіду систем гарантування вкладів дозволяє визначити їх специфіку та виявити їх особливості з можливістю застосування в українських реаліях.

Мета. Метою статті є проведення аналізу функціонування існуючих систем гарантування вкладів у світовій економіці та обґрунтування підходів до вирішення проблеми системи гарантування вкладів в Україні.

Метод (методологія). На основі даних спостереження і статистико-економічних методів аналізу систем гарантування вкладів у різних країнах обґрунтовано підходи до вирішення проблеми системи гарантування вкладів в Україні.

Результати. Для ефективного відшкодування сум вкладів, гарантованих державою (станом на сьогодні – 200 тис. гривень), необхідно інкорпорувати в українське законодавство найкращий досвід деяких європейських юрисдикцій і США.

З огляду на досвід цих країн у здійсненні страхування вкладників у нашій країні слід віднайти нові підходи до вирішення цієї проблеми, що зможуть надалі підвищити довіру до банківських установ. На сучасному етапі ними можуть стати: ідентифікація практик, які є причиною проблем банків; аналіз діяльності кожної банківської установи-учасника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та прогноз її продуктивної діяльності на певний період; розгляд можливостей гарантування вкладів юридичних осіб як складової ресурсної бази банківської установи.

Ключові слова: банки; вклади; страхування банківських депозитів; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

ANALYSIS OF INTERNATIONAL SYSTEMS OF DEPOSIT GUARANTEE

Abstract

Introduction. *Today vector of deposit insurance system should aim not only to solve short-term problems, but also to have a preventive character. It should also take into account the best international experience. Therefore, research of the international experience of deposit guarantee systems allows to determine their specificity and their features with the possibility to apply it in the Ukrainian realities.*

Goal. *The purpose of the article is the analysis of the existing deposit guarantee systems in the world economy and the justification of approaches to the problem of deposit insurance system in Ukraine.*

The method (methodology). *On the basis of observation and methods of statistic and economic analysis of deposit guarantee systems in different countries it has been grounded the approaches to the problem of deposit insurance system in Ukraine.*

Results. *For effective refund of deposits which is guaranteed by the state (nowadays - 200 000 UAH) the best practices of some European and US jurisdictions should be incorporated into Ukrainian legislation.*

Taking into consideration the experience of these countries as for the implementation of insurance of investors in our country we should find new approaches in order to solve this problem. This fact will continue to increase confidence in banks. Nowadays among these approaches we can distinguish the following ones: the identification of practices that cause banks problems; the analysis of each banking institution which is a participant of Individuals Deposits Guarantee Fund and forecast of its productive activity for a certain period; the consideration of the possibilities of guaranteeing deposits of legal entities as a part of the resource base of the banking institution.

Keywords: *banks; deposits; insurance of bank deposits; Individuals Deposits Guarantee Fund.*

JEL classification: G21, G28

Вступ

На сучасному етапі розвитку банківських послуг в Україні спостерігаються тенденції, які викликають занепокоєння з приводу збереження банківської системи, її стабільності та надійності. Стрімкими темпами зменшується довіра до банків з боку вкладників. Відбувається відтік тих коштів, що формують ресурсну базу банку та сприяють ефективному його функціонуванню. Ця ситуація спричинена низкою факторів, з-поміж яких можна виокремити, перш за все, нестабільність економічної та політичної ситуації в країні, а також ліквідацію та перехід до тимчасової адміністрації великої кількості банківських установ. Тому наявність таких тенденцій вимагає перегляду та посилення захисту банківського сектору економіки України. Для стримування масового банкрутства банків, підвищення довіри до банківської системи був створений інструмент, згодом задіяний у банківських системах практично всіх країн світу – страхування банківських депозитів.

Дослідженням функціонування систем гарантування вкладів країн світу займаються Внукова Н. М. [1], Мірошников В. А. [2], Новікова Л. Н. [3], Пашенцева А. А. [4], Турбанов А. В. [5], Ткаченко Н. В. [6] та ін.

Принципи побудови української системи страхування депозитів свідчать, по-перше, про запозиченість міжнародної практики, а по-друге – про необхідність сприяння подальшому ефективному розвитку гарантійних механізмів у банківській системі. Окрім того, сьогодні вектор розвитку системи страхування вкладів повинен спрямовуватися на вирішення не лише короткострокових проблем, а й мати превентивний характер, у тому числі з урахуванням кращого зарубіжного досвіду. Тому дослідження зарубіжного досвіду систем гарантування вкладів дозволяє визначити їх специфіку та виявити особливості з можливістю застосування в українських реаліях.

Мета статті

Метою статті є проведення аналізу функціонування сучасних систем гарантування вкладів у світовій економіці та обґрунтування підходів до вирішення проблеми системи гарантування вкладів в Україні.

Виклад основного матеріалу

У сучасному світі роль системи захисту вкладів зростає та посилюється. Серед 195 країн світу вони діють вже в 97. У різні періоди системи страхування депозитів, які функціонували в тих чи інших країнах, зазнавали змін, прилаштовуючись до новітніх викликів часу. Так фінансова-економічна криза 2007–2009 рр. потребувала модернізації існуючих підходів та побудови основних принципів ефективних систем страхування депозитів. За наслідками банківської кризи було ініційовано в ЄС перегляд Директиви 94/19/ЄС про системи страхування вкладів та Директиви 1997/9/ЄС про компенсації інвесторам. У результаті проведеної роботи була прийнята Директива 2009/14/ ЄС про програми забезпечення вкладів [6].

Ми розглянемо детально, як працюють системи гарантування вкладів у різних державах, і дізнаємось, що може зміцнити українську систему гарантування.

Дослідження проведемо за наступними ознаками:

- базовий орган, який уповноважений на вивід банків і управління фондом гарантування вкладів;
- учасники системи та джерела фінансування фонду гарантування вкладів;
- розмір відшкодувань та строки виплати гарантованих сум.

Розглянемо систему гарантування вкладів за ознакою базового органу, який уповноважений на вивід банків з ринку та управління. За цією ознакою виділяють: державну, приватні та змішані системи. Розподіл за країнами відображено в таблиці 1.

Таблиця 1. Базовий орган, який уповноважено на вивід банків і управління фондом гарантування вкладів

Аргентина	Центральний банк Аргентини (BCRA), /Агентство страхування вкладів (SEDESA)	Приватний сектор
Великобританія	Орган пруденційного нагляду (PRA) як структурна одиниця Банку Англії	Держава
Німеччина	Федеральне управління фінансового нагляду Німеччини (BaFIN) / Федеральне агентство зі стабілізації фінансових ринків (FMSA) / асоціації банків	Спільно-приватний сектор і держава
Польща	Фонд гарантування банків (BFG)	Держава
США	Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC)	Держава
Японія	Агентство фінансових послуг(FSA) / Японська корпорація страхування депозитів (DICJ)	Спільно-приватний сектор і держава
Україна	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб	Держава

З цієї таблиці видно, що більшість країн віддають перевагу державному управлінню і досить суттєво воно домінує в США. У Європі державне управління складає лише 50 % при 30 % – змішаного управління та 20 % – приватного, що говорить про згоду та довіру держави до банківських установ та незалежність органів по зберіганню.

При державній системі створюється гарантійний орган як державна установа, який діє на некомерційній основі. Ресурси цієї організації формуються за рахунок державних внесків та внесків банків. Така система діє в США, у Великобританії, Україні.

У приватних системах захист вкладів проводить спеціалізована організація, яка створюється та фінансується за рахунок банків-учасників, а держава не втручається в ці процеси. Така система діє в Німеччині, Польщі, Аргентині.

В основі змішаної системи перебуває орган, яким керують спільно і державні, і банківські установи. Фінансування проводиться рівними частинами і державою, і банками. Прикладом є Японія.

У розвинутих країнах спостерігається деяка тенденція до «приватизації» систем гарантування депозитів, збільшення ролі банків у їх функціонуванні. В країнах, що розвиваються, держава відіграє важливу роль.

Приватна та змішана системи є більш характерними для розвинутих економік, де держава не втручається в ринкові процеси. Для країн, економіка яких перебуває на стадії розвитку та для яких є характерним втручання держави в економічні процеси, більш необхідною є функціонування державної системи гарантування вкладів. Для економіки України, де рівень саморегулювання ринкових відносин тільки в зародковому стані, регулювання економічних процесів значною мірою проводиться централізовано з боку держави. Така система також має створюватись під контролем та керівництвом останньої. Поява саморегулювання у відносинах у країні буде передумовою та можливістю переходу до змішаної системи, тобто до залучення до управління цим органом та всіма процесами, що він опікує, банківських установ.

Важливим питанням є учасники системи та джерела фінансування фонду гарантування вкладів

(таблиця 2).

Таблиця 2. Учасники системи та джерела фінансування фонду гарантування вкладів

Аргентина	Банки	Приватний сектор (обов'язкові внески, додаткові внески)
Великобританія	Банки, страхові компанії, інвестиційні компанії,	Приватний сектор (обов'язкові внески)
Німеччина	Банки, страхові компанії	Приватний сектор (початкові, обов'язкові і спеціальні внески)
Польща	Банки, кредитні союзи та інші фінансові установи	Приватний сектор (обов'язкові внески, додаткові внески)
США	Банки, страхові компанії та інші фінансові установи	Приватний сектор (обов'язкові внески)
Японія	Банки та інші фінансові установи	Приватний сектор (обов'язкові внески, додаткові внески) фінансова допомога держави (в екстрених випадках)
Україна	Банки	Приватний сектор (обов'язкові внески, додаткові внески) фінансова допомога держави (кредити НБУ)

Важливим питанням є джерела фінансування фонду гарантування вкладів. Різновидами є: державне, приватне та спільне.

У світі зустрічаються різні варіанти побудови системи гарантування вкладів стосовно фонду грошових коштів. Виокремлюють два види. Перший, коли необхідний фонд для відшкодування вкладів формується безпосередньо після банкрутства банківської установи. Така система реалізована в Німеччині. Найчастіше така схема формування фонду характерна для приватних систем захисту вкладів. Це дозволяє не створювати орган, який би займався гарантуванням вкладів, не формувати фонд із державних і банківських коштів, зменшити витрати банківських установ по відрахуваннях та ін., але така схема є досить ризикованою. Головним недоліком є відсутність гарантій у спроможності акумулювати в необхідний момент потрібну суму коштів. При настанні банкрутства в банку чи в кількох банках може статись, що в інших учасників чи в держави недостатньо коштів для термінового формування фонду відшкодування вкладів.

Другий вид передбачає створення фонду та проведення періодичних відрахувань його учасниками.

Такий варіант дозволяє зменшити навантаження на банківські установи шляхом розподілу відрахування протягом певного періоду, тобто банкам не потрібно терміново непланово відволікати значну суму коштів на формування фонду. Існування фонду надає впевненості і банківській системі, і вкладникам та дозволяє швидко, без затримок провести виплату по вкладах збанкрутілої банківської установи. Але існування періодичних відрахувань збільшує витрати банків. Такий вид використовується в багатьох країнах світу, в тому числі в США.

В Україні при підірваній довірі населення до банківської системи, великій ймовірності банкрутств банківських установ та ситуації, коли економіка перебуває в розвитку (в кризовій ситуації буде досить важко акумулювати кошти для виплати вкладів) найбільш прийнятною є система із існуючим фондом та періодичним його поповненням учасниками.

При створенні системи гарантування вкладів за другим видом виникає питання стосовно джерел фінансування фонду. Можливими варіантами є держава та учасники фонду. При участі держави у створенні системи гарантування, вона здійснює або початковий внесок у фонд (Японія), або регулярні внески. Однозначного варіанту організації поповнення фонду гарантування не має. Є різні рівнозначні способи, які кожна країна ефективно використовує.

В Україні був застосований варіант з першим стартовим внеском держави та періодичними внесками банків учасників фонду гарантування вкладів.

Необхідність у періодичних внесках держави у фонд гарантування вкладів залежить від розміру існуючого фонду, від стану економіки та банківської системи і їх перспектив.

Органу, що проводить управління системою захисту вкладів у різних країнах, при терміновій потребі в додаткових коштах дозволяється проводити запозичення ресурсів на ринку або в держави чи центрального банку (США, Японія, Великобританія).

Розглянемо варіанти розміру відшкодувань та строки виплат гарантованих сум у різних країнах (таблиця 3).

Однією із цілей системи гарантування вкладів є їх повернення власникам. Кожна система захисту передбачає різний, відмінний від іншої розмір відшкодувань суми вкладу. Але загалом можна виокремити системи із повним відшкодуванням та із обмеженим відшкодуванням.

Таблиця 3. Розмір відшкодувань та строки виплат гарантованих сум у різних країнах

Країна	Розмір відшкодувань	Строки виплат
Аргентина	Гарантуються вимоги фізичних та юридичних осіб за окремими категоріями вкладів на суму 350 000 песо (прибл. 38 500 дол. США) на одного вкладника	30 робочих днів з початку ліквідаційних процедур
Великобританія	Гарантуються вимоги фізичних осіб і окремих категорій юридичних осіб до установ – учасникам системи. Гарантовані суми варіюються залежно від категорії вимог (напр. для депозитів – до 85 000 ф. с. на одного кредитора в одній установі, для вимог по пенсійних вкладах – без обмежень) Гарантуються тільки вимоги у фунтах стерлінгах.	20 робочих днів з моменту виявлення неплатоспроможності установи
Німеччина	Гарантуються вимоги фізичних та юридичних осіб (за деякими винятками) на суму до 100 000 євро на одного кредитора в одній установі	20 – 30 робочих днів з моменту виявлення неплатоспроможності установи
Польща	Гарантуються вимоги фізичних та юридичних осіб (за деякими винятками) на суму до 100 000 євро на одного кредитора в одній установі	20 – 30 робочих днів з моменту виявлення неплатоспроможності установи
США	Гарантуються вимоги фізичних осіб, держави, окремих категорій юридичних осіб і їх об'єднань на суму до 250 000 дол. США на одного кредитора в одній установі	«Якомога швидше» (зазвичай, протягом двох робочих днів після ініціювання ліквідації)
Японія	Вклади в національній валюті на суму до 10 000 000 єн на одного вкладника в одній установі, а також нараховані відсотки. Окремі категорії вкладів гарантуються без лімітів по сумі.	Визначаються DICJ в індивідуальному порядку
Україна	Гарантуються вимоги фізичних осіб на суму до 200 000 грн на одного кредитора в одному банку	Протягом процедур тимчасової адміністрації і ліквідації банку

Система повних гарантій передбачає повну виплату по вкладу збанкрутілого банку. Це підвищує довіру до банківської системи, але робить діяльність вкладника і банківської установи більш ризикованою.

Вкладник, знаючи, що вклад буде відшкодовано в будь-якій банківській установі, не аналізує діяльність банку, тобто наскільки вона є ризикованою. Банки, знаючи, що вклади в повному розмірі гарантуються системою захисту, можуть проводити більш ризиковану політику. Система гарантування із повним відшкодуванням є лише в декількох країнах, які поступово від неї відмовляються.

Деякі системи гарантування вкладів звертаються до повної гарантії по вкладу при кризовій ситуації в банківській системі (Японія).

Обмежена система забезпечує лише частково відшкодування вкладу. Таких обмежень є кілька різновидів. У деяких країнах сума відшкодування визначена у вартісному показнику. Так у країнах Європейського Союзу вона становить 100,0 тис. Євро, в США – 250,0 тис. дол. США. Вклади, розмір яких рівний чи не перевищує суму відшкодування, повертаються в повному розмірі, а вклади, які більші зазначеної норми, повертаються лише в її розмірі. Ця система є досить простою та зрозумілою для вкладника.

Другий спосіб передбачає встановлення розміру відшкодувань у відсотковому відношенні до суми вкладу. Третій спосіб використовує комбінування вартісного та відсоткового показників. Першим варіантом є встановлення процентного відношення, але з обмеженням максимальної суми вкладу. Другим варіантом визначається спочатку сума у вартісному розмірі, яка гарантується повною мірою, а для всіх інших вкладів, що перевищують розмір відшкодувань, гарантія встановлюється у відсотковому співвідношенні. У таких системах гарантування вкладів передбачається також визначення максимальної суми відшкодування. Цей варіант захищає дрібних вкладників у повному розмірі, а інших змушує аналізувати банківські установи та вибирати надійнішу.

Висновки та перспективи подальших розвідок

На сьогодні під управлінням ФГВФО перебувають понад 90 комерційних банків, більшість із яких – у стадії ліквідації [7]. З урахуванням ситуації, що склалася, необхідність законодавчих змін, спрямованих на удосконалення процедур виведення неплатоспроможних банків із ринку та підвищення довіри

вкладників до банків і систему гарантування вкладів загалом, не викликає сумнівів. Для ефективного відшкодування сум вкладів, гарантованих державою (станом на сьогодні – 200 тис. гривень [8]) необхідно інкорпорувати в українське законодавство найкращий досвід деяких європейських юрисдикцій і США.

З огляду на досвід цих країн у здійсненні страхування вкладників у нашій країні слід віднайти нові підходи до вирішення цієї проблеми, що зможуть надалі підвищити довіру до банківських установ. На нинішньому етапі ними можуть стати:

- ідентифікація практик, які є причиною проблем банків;
- аналіз діяльності кожної банківської установи, учасника Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та прогноз її продуктивної діяльності на певний період;
- розгляд можливостей гарантування вкладів юридичних осіб як складової ресурсної бази банківської установи.

А також необхідно нівелювати можливість виведення якісних активів із банку і дроблення депозитів незадовго до введення тимчасової адміністрації; розширити повноваження ФГВФО і його уповноважених осіб щодо відчуження активів неплатоспроможних банків і забезпечити транспарентність цих процедур; передбачити можливість створення та продажу портфелів кредитів; удосконалити процедури продажу неплатоспроможних банків інвесторам, а в середньостроковій перспективі – також створити банк, що функціонує за принципом «bad bank», який би виконував функцію купівлі-продажу «поганих» кредитів на системному рівні.

Список літератури

1. Внукова, Н. М., Ощадна справа [Текст] : навч. посібник / Н. М. Внукова, П. М. Куликов, В. А. Череватенко. – Х. : ТОВ «Компанія СМІТ», 2005. – 480 с.
2. Мирошников, В. А. Организация страхования вкладов населения на современном этапе реструктуризации банковской системы России [Текст] / В. А. Мирошников: дис. канд. экон. наук: 08.00.10. – М., 2004. – 170 с.
3. Новикова, Л. Н. Механизм финансирования фонда обязательного страхования вкладов [Текст] / Л. Н. Новикова: Дис. канд. экон. наук: 08.00.10. – Санкт-Петербург, 2005. – 182 с.
4. Пашенцева, А. А. Система страхования вкладов в Российской Федерации и перспективы ее развития [Текст] / А. А. Пашенцева // Вісник Хмельницького національного університету. – № 5. – 2008. – Т. 1. – С. 201.
5. Турбанов, А. В. Финансово-правовые основы создания и функционирования системы страхования банковских вкладов в Российской Федерации [Текст] / А. В. Турбанов : дис. канд. юрид. наук: 12.00.14. – М., 2004. – 367 с.
6. Ткаченко, Н. В. Міжнародна практика побудови систем страхування депозитів [Текст] / Н. Ткаченко // Фінансовий простір. – № 4 (16). – 2014. – С. 235-244.
7. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua>.
8. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] : закон України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

References

1. Vnukova, N. M., Kulykov, P. M. & Cherevatenko, V. A. (2005). Oshchadna sprava. Kharkiv : Kompaniya SMIT.
2. Miroshnikov, V. A. (2004). Organizacija strahovanija vkladov naselenija na sovremennom jetape restrukturizacii bankovskoj sistemy Rossii. Moscow.
3. Novikova, L. N. (2005). Mehanizm finansirovanija fonda objazatel'nogo strahovanija vkladov. Sankt-Peterburg.
4. Pashenceva, A. A. (2008). Sistema strahovanija vkladov v Rossijskoj Federacii i perspektivy ee razvitija. Visnik Hmel'nic'kogo nacional'nogo universitetu, 5 (1), 201.
5. Turbanov, A. V. (2004). Finansovo-pravovye osnovy sozdaniya i funkcionirovanija sistemy strahovanija bankovskih vkladov v Rossijskoj Federacii. Moscow.
6. Tkachenko, N. V. (2014). Mizhnarodna praktyka pobudovy system strakhuvannya depozytiv. Finansovyj prostir, 4 (16), 235-244.
7. Fond harantuvannya vkladiv fizychnykh osib. (2015). Retrieved from: <http://www.fg.gov.ua>.
8. Pro systemu harantuvannya vkladiv fizychnykh osib: zakon Ukrayiny. (2015). Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2015 р.